

Статистичний аналіз економічної активності населення

Розглядаються методологічні засади та інформаційна база статистичного дослідження економічної активності населення. Наведено методу розрахунку показників рівня економічної активності населення, здійснено структурний аналіз економічно активного населення за демографічними та іншими ознаками.

Methodological groundings and information basis of the statistical investigation of the population economic activities are considered. The methods of the calculation of the indexes for the population economic activities are proposed and the structural analysis of the economically active population according to the demographic and other characteristics is carried out.

Ключові слова: ринок праці; концепція економічної активності; економічно активне населення; рівень (коефіцієнт) економічної активності.

Key words: labour market; the concept of economic activity; economically active population; the level (coefficient) of economic activities.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Ринок праці – це невід'ємна складова ринкової економіки, сфера купівлі-продажу робочої сили, що забезпечує життєдіяльність економіки. Вона залежить від багатьох факторів, які взаємодіють у системі соціально-трудова та правових відносин і мають своє відображення, насамперед, у кон'юктурі пропозиції робочої сили та попиту на неї. При цьому «споживачами» робочої сили, як одного з основних ресурсів для виробництва товарів та послуг, виступають підприємства, установи, організації та приватні підприємці, а «постачальниками» – працездатні особи, які з метою забезпечення особистих потреб пропонують свою працю на ринку за ціною, що визначається відповідно до ринкової кон'юктури та відображається у заробітній платі. Тому основними об'єктами статистичного дослідження стану та розвитку ринку праці виступає економічно активне населення, зайняті та безробітні.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Серед науковців, які займаються зазначеною проблематикою, необхідно відзначити І. Курило, Е. Лібанову, О. Малиновську, О. Позняка, І. Прибиткову, М. Романюка.

Виклад основного матеріалу досліджень. До основних завдань статистичного дослідження економічної активності, зайнятості та безробіття належать:

- збір та узагальнення даних про чисельність економічно активного і економічно неактивного населення, зайнятих і безробітних;
- вимірювання рівня економічної активності та економічної неактивності населення, зайнятості та безробіття з метою вивчення стану і тенденцій розвитку ринку праці;
- вивчення складу і структури економічно активного і економічно неактивного населення, зайнятих і безробітних з метою інформаційного забезпечення розробки та реалізації заходів Державної програми зайнятості.

Виконання цих завдань є передумовою статистичного оцінювання пропозиції робочої сили та її фактичного використання на ринку праці [1]. Їхнє рішення ґрунтується на застосуванні спектру джерел інформації: вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності, Всеукраїнського перепису населення, державних статистичних спостережень з питань статистики праці, адміністративних даних Державної служби зайнятості.

Відповідно до рекомендацій МОП та 13-ої Міжнародної конференції статистиків праці від 29 жовтня 1982 р. у рамках концепції економічно активного населення застосовується два поняття: а) населення, економічно активне у даний період – стосовно короткого періоду часу, наприклад, тижня, синонімом цього терміну є поняття «робоча сила», б) звичайно економічно активне населення – стосовно тривалого періоду часу, наприклад, кварталу або року [2]. Економічно активне населення включає осіб обох статей віком від 15 до 70 років включно, яке впродовж певного періоду часу забезпечує пропозицію робочої сили на ринку праці.

Концепція економічної активності або робочої сили передбачає віднесення осіб в залежності від характеру їхньої діяльності впродовж короткого обстежуваного періоду (тиждень або день), на основі правил пріоритетності до однієї з трьох взаємовиключних категорій – зайняті; безробітні; особи, які є поза

робочою силою, тобто економічно неактивні. Взаємозв'язок між названими категоріями можна подати таким чином:

$$H = E_a + E_n,$$

де H – все населення віком 15-70 років;

E_a – економічно активне населення (робоча сила);

E_n – економічно неактивне населення (поза робочою силою);

$$E_a = Z + B,$$

де Z – зайняті економічною діяльністю;

B – безробітні (за визначенням МОП).

Концепція звичайної активності базується на критерії «основного виду активності» впродовж тривалого періоду часу. Особа вважається звичайно активною, якщо вона була економічно активною (зайнятою чи безробітною) впродовж тривалого періоду обстежуваного року. Сукупність таких осіб утворює звичайно економічно активне населення. У випадках, коли зайнятість має нерегулярний характер (неповний робочий тиждень), основна активність визначається з урахуванням кількості днів зайнятості чи безробіття. У рамках концепції звичайної активності допускається, що особи, віднесені до безробітних, впродовж року можуть мати будь-яку роботу.

Основним та найбільш повним джерелом інформації про економічну активність населення з точки зору реальної пропозиції робочої сили в Україні виступають матеріали вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності. На базі матеріалів зазначених обстежень розраховуються середньомісячні оцінки показників економічної активності, зайнятості та безробіття (за методологією МОП) у середньому за квартал, півріччя, 9 місяців та рік.

За даними вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності (ЕАН), які з січня 2004 р. впроваджені в постійну практику роботи Держкомстату України з щомісячною періодичністю, розраховуються показники, що характеризують населення, активне у даний момент (або робочу силу). На основі даних цих обстежень все населення у віці 15-70 років розподіляється на три групи – зайняті, безробітні, економічно неактивні (рис. 1).

До складу економічно активного населення (робочої сили) входять тільки ті особи, які займалися економічною діяльністю, або шукали роботу і були готові приступити до неї, тобто класифікуються як «зайняті» та «безробітні» (у визначенні МОП). Відповідно до правил пріоритетності зайнятості надається перевага перед безробіттям, а безробіттю – перед відсутністю економічної активності.

Ключовим фактором формування економічної активності населення виступає працездатність, яка насамперед визначається станом здоров'я. Проте сучасний рівень розвитку ринку праці в умовах формування інноваційної моделі ринкової економіки висуває все вищі вимоги до освітнього та професійно-кваліфікаційного рівня працездатних осіб. Важливим узагальнюючим фактором формування економічної активності є також соціально-економічні умови життєдіяльності, зокрема психологічні настанови й економічні стимули трудової діяльності. Ці умови визначаються соціально-демографічними, демоекономічними, соціопсихологічними та економічними факторами.

Статистичним відображенням пропозиції робочої сили є категорії потенційної, реальної та додаткової пропозиції. Зокрема обсяг реальної пропозиції оцінюється показниками чисельності, складу та структури економічно активного населення. Чисельність економічно активного населення виступає об'єктивною межею пропозиції робочої сили.

Для характеристики економічно активного населення у міжнародній практиці застосовуються групування, які умовно можливо об'єднати у два типи – загальнодемографічні та соціально-економічні. Загальнодемографічні групування стосуються не тільки економічно активного населення (зайнятих та безробітних), але й всього населення.

До цього типу групувань у національній статистичній практиці відносяться групування за: статтю та віком; адміністративно-територіальним устроєм країни; місцем проживання (типом поселення); рівнем освіти.

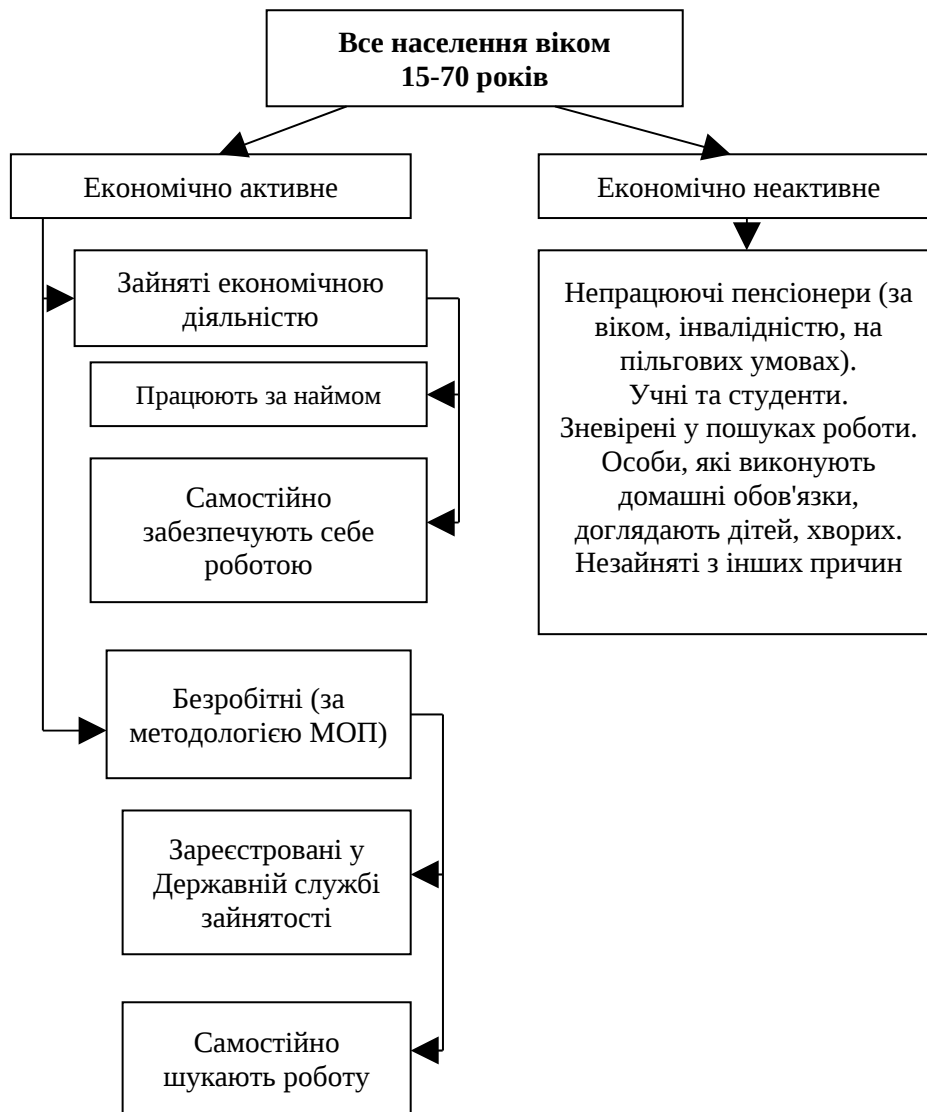

Рис. 1. Групування населення віком 15-70 років за економічною активністю [3, 96]

Соціально-економічні групування стосуються безпосередньо економічно активного населення та характеризують його місце у процесі економічної діяльності. Характерним прикладом такого групування є Міжнародна класифікація статусу зайнятості. На основі абсолютних даних про кількість економічно активного, зайнятого та безробітного населення як за окремими статеві-віковими групами, так і для усієї сукупності осіб віком 15-70 років розраховуються рівні (коефіцієнти) економічної активності, зайнятості та безробіття. Названі коефіцієнти можна розраховувати по відношенню до загальної кількості населення або до чисельності економічно активного населення.

У національній статистичній практиці рівні економічної активності та зайнятості зазвичай розраховують по відношенню до кількості населення віком 15-70 років (або іншої вікової групи), а безробіття – до кількості економічно активного населення, а також за відповідними групами.

Розрахунок рівня економічної активності населення (P_a) здійснюють за формулою:

$$P_a = \frac{E_a}{H} \times 100,$$

де E_a – кількість економічно активного населення;

H – кількість населення віком 15-70 років.

Рівні економічної активності можна обчислювати для окремих груп населення, зокрема для населення працездатного віку або іншої вікової групи, для міського і сільського населення, а також для регіонів.

Наприклад, у 2007 р. чисельність економічно активного населення віком 15-70 років становила 22,3 млн. осіб, з яких 20,9 млн. осіб або 93,7% були зайняті економічною діяльністю, а 1,4 млн. осіб (6,3%) відповідно до методології МОП класифікувалися як безробітні. Чисельність економічно активного населення працездатного віку становила відповідно 20,6 млн. осіб, з них 19,2 млн. осіб (93,2%) класифіковані як зайняті, а 1,4 млн. осіб (6,8%) – як безробітні [4, 56].

Рівень економічної активності населення віком 15-70 років становив у 2007 р. 62,6%, у тому числі у міських поселеннях – 61,6%, у сільській місцевості – 65,1%. Рівень зайнятості та безробіття дорівнював відповідно 58,7% і 6,4%, при цьому в міських поселеннях значення цих показників становили 57,4% і 6,8%, а у сільській місцевості – 61,5% і 5,4% [4, 56].

Найвищий рівень економічної активності був характерним для осіб віком від 30 до 49 років, проте найнижчий – у молоді віком 15-24 років та осіб віком 60-70 років. Помітно вищий рівень економічної активності сільського населення у віці 15-24 роки та 50 років і старші (рис. 2).

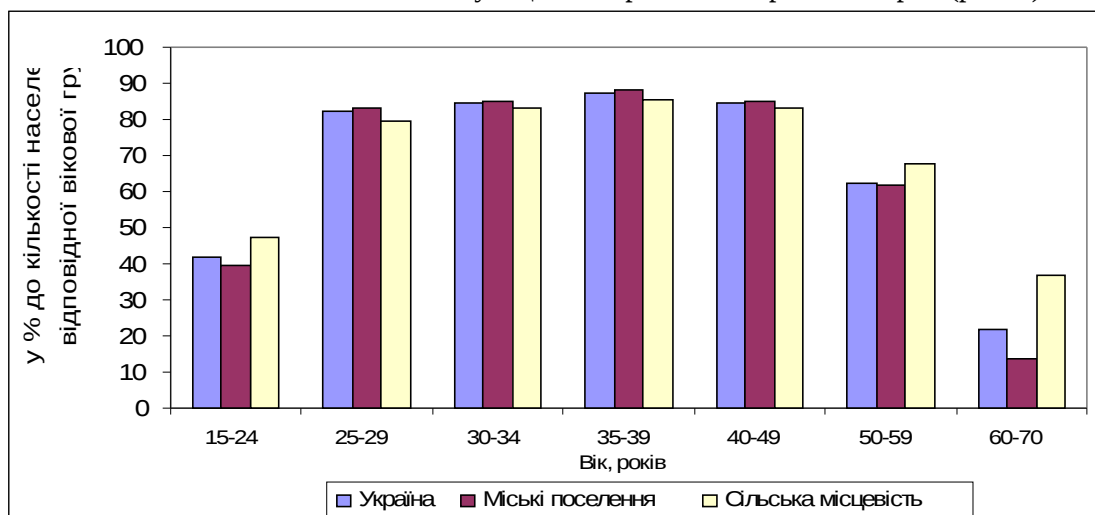

Рис. 2. Рівень економічної активності населення України за віковими групами і типом поселення у 2007 році¹

Кон'юнктуру ринку праці значною мірою характеризують показники, що відображають освітній рівень робочої сили. Найвищий рівень економічної активності характерний для осіб, які мають повну вищу освіту. Економічна активність населення помітно варіює залежно від рівня освіти та статі, при цьому найвищі значення рівня економічної активності у чоловіків і жінок, які мають повну вищу освіту, а найнижчий – у осіб, які мають початкову загальну або не мають освіти (рис. 3).

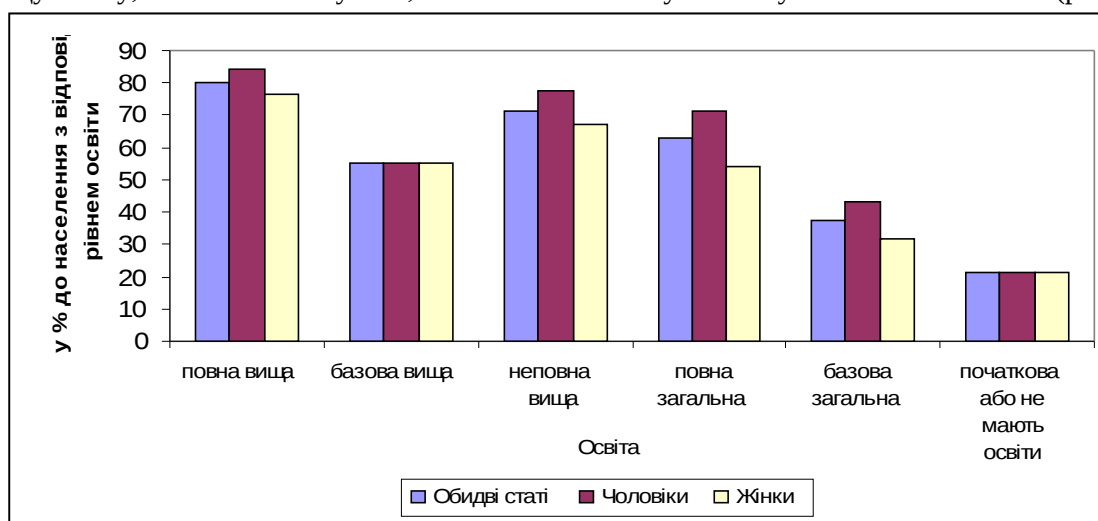

Рис. 3. Рівень економічної активності населення за статтю і рівнем освіти²

¹ Розроблено авторами за даними [4, 58–59]

² Розроблено авторами за даними [4, 65]

Висновки. Проведене дослідження свідчить про те, що статистичний аналіз економічної активності населення формує інформаційну базу для оцінювання трудового потенціалу країни загалом та регіонів, а також для визначення обсягу реальної пропозиції робочої сили на ринку праці. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення динаміки рівня економічної активності населення, оцінювання структурних зрушень та міжрегіональні порівняння з метою розробки ефективної регіональної політики у сфері праці та зайнятості.

Література

1. *Методологічні положення класифікації та аналізу стану економічно активного населення. Затверджено наказом Держкомстату України від 29.02.2000 р. № 74.*
2. *Положення Ради (ЄЕС) № 577/98 від 09.03.1998 р. «Про організацію проведення вибіркового обстеження з питань економічної активності населення у країнах співдружності».*
3. *Статистика ринку праці: міжнародні стандарти та національний досвід: Навчальний посібник* За ред. Н.С. Власенко, Н.В. Григорович, Н.В. Рубльової. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2006.
4. *Економічна активність населення України 2007. Стат. збірник.* – К.: Державний комітет статистики України, 2008.